

Mlekarska industrija na kraju ove decenije

Momčilo ĐORĐEVIĆ, dipl. inž., Beograd

Autorski pregled — Author's review
Prispjelo: 3. 1. 1991.

UDK: 637.1

Sažetak

U napisu se prikazuje proizvodnja i otkup mleka s osvrtom na kadrove i produktivnost te proizvodnja mlečnih proizvoda u Jugoslaviji i njezinim republikama.

Proizvodnja i otkup mleka

Skupljajući podatke sa željom da čitaoce upoznam s obimom i asortimantom proizvodnje, pitao sam se šta to novo i neznano treba saopštiti? Poznato je da se u protekle četiri decenije postepeno povećavala proizvodnja mleka po stanovniku sa 109,5 litara 1950/59. na 128,6 litara 1960/69, 164,1 litara 1970/79. i u ovoj deceniji oko 200,00 litara. Ukupna proizvodnja 1985/1989. je 4670 mil. litara. Na pragu nove decenije uključićemo se u petu grupu proizvođača u kojoj Evropa sa SSSR-om proizvodi 200—300 litara. O prvoj i drugoj grupi od 500 do 1.000 litara po glavi (Danska, N. Zeland, Holandija i dr.) možemo samo kritički razmišljati zbog poznatih problema hiperprodukcije u Evropskoj zajednici, čija, u zadnje vreme restriktivna politika obuhvata sve činioce koji utiču na proizvodnju mleka članica Zajednice.

U navedenom periodu ponavljali su se isti problemi u području intenziteta zahvatanja tržišnih viškova mleka, odnosno otkupa za mlekarsku industriju. Godine 1959. npr. otkupljeno je 12,3% od ukupno proizvedenog mleka u Jugoslaviji, a tek 1976. prebacili smo davno željenu količinu od jedne milijarde litara i osvojili stopu od 26,9%. U proteklom periodu, a i sada, intenzitetom otkupa su prednjačile Slovenija, Vojvodina i Hrvatska, sa stopama 49,5%, 45,2% i 33,3%. Otkup mleka u Jugoslaviji iznosio je: 1988. godine 30,1%, a 1989. 29,0%. Ove stope su identične i za Srbiju, bez pokrajina. Stopa otkupa u Ekonomskoj zajednici je oko 70,0%, u Holandiji, N. Zelandu 90% itd.

Proizvodnja mleka i intenzitet otkupa uslovljeni su strukturom proizvodnje, nedovoljnim brojem krava po jedinici površine i domaćinstvu, niskom produktivnosti po grlu te niskim stepenom robnosti. U procesu proširene reprodukcije proizvodnja i promet kao dve osnovne ekonomske funkcije u svom sadejstvu usmerene su ličnoj potrošnji. Proizvodnja mlekarske industrije za druge svrhe (stočna hrana, hemijska industrija i dr.) ne čini ni 1% od ukupne proizvodnje poslednjih godina. Na sve navedeno uticao je niz činilaca: tehnički, ekonomski, prirodni, socijalni, politički, psihološki i dr.

Proizvodnja mlečnih proizvoda

Naša mlekarska industrija, svojim delovanjem u sprezi s naučnim i stručnim institucijama, uz pozitivan trend promene strukture u pravcu novih

i trajnih proizvoda visoke nutritivne vrednosti i težnjom ka zdravoj i prirodnoj hrani, očigledno je spremna da koristeći raspoložive resurse i inventivnost svojih radnika, ubrzo zauzme svoje mesto u Evropi.

Tabela 1. prikazuje proizvodnju mlečnih proizvoda za Jugoslaviju i republike. Upoređujući podatke navedene tabele prema onima iz 1985. dokazuju se navodi o stremljenjima mlekarske industrije. Na primer, pasterizovano i sterilizovano mleko beleže blag porast a proizvodnja kondenzovanog i evaporisanog mleka je udvostručena. Mleka u prahu obranog (uglavnom za reprodukciju) i punomasnog u 1989. proizvedeno je 40% više, a u 1990. za 42,5% više. Hrane za odojčad i decu je proizvedeno 10,0%, odnosno 5,5% više u deset meseci ove godine. Proizvodnja maslaca je za 35,0% veća, a svežih sireva i sirnih namaza za 45,6% odnosno 62,0% više nego 1985. godine. Proizvodnja mekih sireva pokazuje izrazit porast, od 57,0% u 1989. odnosno 35,0% u ovoj godini. Mlekare—sladoledare su u periodu 1968/75. proizvele 7.250 tona raznih mlečnih i krem sladoleda, što znači da je ovogodišnja proizvodnja (10 meseci) za 3,5 puta veća. U odnosu na 1985. prošle godine je proizvodnja bila za 16,1%, a ove za 42,1% veća. Proizvodnja kiselog mleka i jogurta takode beleži pozitivan trend od 12% i verovatno će do kraja ove godine dostići stopu od oko 25,0%. Polutvrđi i tvrđi sirevi su prethodnih godina beležili pozitivnu stopu rasta proizvodnje od 9,4%, dok je ona ove godine negativna — 14,8% i ona se verovatno u preostala dva meseca proizvodnje neće značajno izmeniti.

Sigurno je da je na takvu proizvodnju uticao uvoz iz drugih zemalja, a donekle i divlja pijaca, koja je van kontrole. Proizvodnja pavlake se kretala od 41.276 u 1985. do 42.856 tona ove godine, sa tendencijom da do kraja decembra bude proizvedeno 48.000 tona. Sterilizovano mleko sa dodacima, najčešće kakao i čokolade, i ostali mlečni proizvodi koji uključuju kefir, acidofilno mleko kao i druge proizvode obogaćene vitaminima, voćnim i proteinskim koncentratima, reduciranom količinom mlečne masti, niskokalorični, itd., proizvede se u količini od 21.000 do 25.000 tona. Ova proizvodnja je varirala, ali je do kraja 1990. godine izjednačena s usporedbom na 1985. godinu. Proizvodnja kazeina je u stalnom padu i za sada se proizvodi samo u jednoj republici.

Kadrovi u mlekarskoj industriji

Kada smo visokoobrazovane, visokokvalifikovane, specijalizovane i druge radnike brojali na prste, nismo ni slutili da ćemo na kraju ove decenije istraživati strukture, fluktuacije i razne pokazatelje vezujući ih za obim, raznovrsnost i kvalitet proizvoda. Naš je list, uz prvenstvenu saradnju Poljoprivrednog i Tehnološkog fakulteta iz Zagreba, veoma mnogo učinio za unapređenje mlekarstva i često pod gotovo nemogućim uslovima održavao razne skupove i seminare, okupljajući stručne i naučne radnike raznih profila iz cele zemlje.

Tabela 2. prikazuje broj zaposlenih u mlekarskoj industriji, i to 31. 12. 1989. godine i 31. 12. 1990. godine. Broj ukupno zaposlenih radnika u toj delatnosti u Jugoslaviji je na početku 1988. bio 17.370, a na kraju 17.747 ili 2,2% više nego na početku godine. Za dve godine broj ukupno zaposlenih radnika je porastao za 7,5% u Jugoslaviji, odnosno za 9,9% od 31. 12. 1985. do 31. 12. 1988. godine. 1988. broj V. S. O. porastao je za 5,6%. Posmatrajući obrazovno-stručnu

strukturu za navedene godine, uočava se blaga promena u povećanju visoko, više i srednje obrazovanih, kao i visokokvalifikovanih radnika.

	1986.	1988.
VSO	5,1	5,5
Više SO	3,1	3,2
SSO	20,0	21,2
NSO	4,7	3,9
VKV	4,0	4,9
KV	29,7	29,0
PK	11,1	11,4
NK	22,3	20,1
Ukupno:	100,0	100,0

Produktivnost

Kad se govori o proizvodnji, zahvatanju tržišnih viškova, asortimanu itd., neophodno je pomenuti produktivnost po radniku, koju uglavnom merimo količinom prerađenog sopstvenog i doradenog mleka i proizvoda drugih mlekara. Zbog nehomogene proizvodnje, varijabilnosti asortimana, upotrebe nemlečnih reprodukcijjskih proizvoda (šećer, čokolada, voćni proizvodi itd.) nemoguće je izračunati precizne pokazatelje koji bi koristili za upoređenje i među mlekarama i u odnosu na svet. U takva posmatranja nije uključeno osoblje iz nauke (fakulteti—instituti), iako ono intenzivno učestvuje u sveukupnom razvoju mlekarstva i mlekarske industrije. Gotovo nema mlekare u zemlji koja ne saraduje s navedenim institucijama.

Produktivnost po zaposlenom u poslednje dve godine je iznosila 95,5, dok je u razdoblju 1956/61. iznosila 53,1 tonu godišnje, a po proizvodnom radniku 97,1 tonu. Tih godina su prednjačile Slovenija sa 115,7 tona, Hrvatska sa 101,1, SR Srbija sa 90,3 itd. U razdoblju 1961/65. produktivnost je iznosila 77,0 tona, ali stopa rasta nije pratila opšti razvoj industrije, naročito zbog prekomernog podizanja i opremanja mlekara, bez prave i savesne tehno-ekonomske analize. Nažalost kao i u drugim industrijama, »investitori« nisu marili za mišljenje struke i nauke, a uglavnom su slušali lokalne političke strukture. Produktivnost je skromna i prema Zapadnoj Evropi 50% manja, a sa Severnom Amerikom i pojedinim zemljama EZ ne treba se ni uspoređivati.

Tekuća će kretanja u poljoprivredi, počevši od promene zakona o ograničavanju sredstava za proizvodnju, snažnije motivisati formiranja malih specijalizovanih proizvođača sa 25—30 krava ili 200—300 ovaca i 50—70 koza, pospešiti nabavku mehanizacije za proizvodnju stočne hrane na gazdinstvu, zatim aparata za mašinsku mužu, hlađenje mleka itd., a naročito će slobodno tržište dovesti do očekivanih rezultata. U svim našim krajevima treba shvatiti da je mleko briga mlekara i da između proizvođača i mlekare neophodno mora da postoji direktna veza zajedničkog interesa i međusobnog poverenja, jer

Tabela 1. Proizvodnja mlečnih proizvoda

	SFRJ		BiH	Crna Gora	Hrvatska	Makedo- nija	Slovenija	Srbija				
	1989	1990.						ukupno	Srbija bez SAP	Kosovo	Vojvodina	
Pasterizovano mleko HL	L	9.312.787	7.658.792	980.758	65.378	1.120.527	313.880	1.784.589	3.383.880	2.720.241	42.930	630.629
Sterilizovano mleko HL		1.720.313	1.846.155	40.417	—	653.319	—	425.213	527.206	400.568	3	128.635
Kondenzovano i evaporisano	t	1.006	864	—	—	424	—	282	158	—	—	158
Punomasno mleko u prahu	t	8.205	8.336	—	—	3.810	—	2.999	1.527	982	—	545
Obrano mleko u prahu	t	14.770	15.032	—	—	2.586	—	1.317	11.129	9.578	—	1.553
Hrana za odojčad i decu	t	8.941	8.598	—	—	7.287	—	1.308	3	3	—	—
Maslac	t	12.336	12.609	26	—	2.083	18	1.561	8.921	8.112	5	804
Pakovani uvozni maslac	t	731	484	42	—	273	—	103	66	—	—	66
Maslo i kajmak	t	62	201	3	—	154	4	—	40	21	—	19
Sveži sir i sirni namaz	t	6.726	7.478	201	—	3.300	87	2.835	1.055	877	—	78
Meki sirevi	t	12.929	11.110	50	7	1.288	534	270	8.981	6.481	34	2.466
Polutvrđi sirevi	t	19.147	13.410	304	—	7.128	—	4.318	1.662	—	—	1.662
Tvrđi sirevi	t	10.911	9.703	305	—	1.182	425	1.938	5.873	4.567	5	1.301
Topljeni sirevi	t	10.788	8.489	17	—	5.406	—	351	2.715	487	—	2.228
Sladoled	t	20.515	25.114	1.323	469	8.407	588	4.125	10.204	8.521	—	1.683
Pavilaka	t	42.271	42.858	7.041	72	13.821	158	7.954	13.814	9.405	15	4.394
Mleko sa dodacima (kakao i dr.)	t	8.675	9.998	—	—	1.787	—	1.789	6.482	5.423	—	1.059
Kisel mleko i jogurt	t	185.447	203.646	21.109	12.310	28.535	10.955	23.901	106.836	84.120	1.051	21.865
Kazein	t	218	85	—	—	—	—	25	—	—	—	—
Ostali mlečni proizvodi	t	12.039	12.153	964	—	3.689	—	22	7.498	7.175	—	323

Tabela 2. Kadrovi mlekarske industrije

Opis	1986. SFRJ	1988. SFRJ
Ukupno	16.155	17.370
Visoko str. obrazov.	823	955
Više struč. obraz.	501	555
Srednje str. obrazov.	3.225	3.688
Niže struč. obrazovanje	768	684
VKV radnika	639	850
KV radnik	4.803	5.021
PK radnik	1.791	1.982
NK radnik	3.603	3.635

je na više primera odavno potvrđeno da takva sprega daje veoma dobre rezultate.

Izvori:

1. Statistički godišnjak SFRJ 1985, 1986, 1987, 1988, 1989.
2. Statistički bilten SZS br. 1557 i 1828.
3. IND-1 mesečni izveštaji industrije.
4. IND-21 godišnji izveštaji industrije.
5. Đorđević M. (1968): Ekonomika preduzeća, XVI, 3.
6. Đorđević M. (1975): Mljekarstvo, XXV, 11.